

STM 1953

Strucks Stockholmsvistelse 1800-01

Av Irmgard Leux-Henschen

© Denna text får ej mångfaldigas eller ytterligare publiceras utan tillstånd från författaren.

Upphovsrätten till de enskilda artiklarna ägs av resp. författare och Svenska samfundet för musikforskning. Enligt svensk lagstiftning är alla slags citat tillåtna inom ramen för en vetenskaplig eller kritisk framställning utan att upphovsrättsinnehavaren behöver tillfrågas. Det är också tillåtet att göra en kopia av enskilda artiklar för personligt bruk. Däremot är det inte tillåtet att kopiera hela databasen.

STRUCKS STOCKHOLMSVISTELSE 1800—01

AV IRMGARD LEUX-HENSCHEN

WIENTONSÄTTAREN Paul Struck (1776—1820), född i Stralsund och således svensk undersåte, uppehöll sig som bekant något över ett år i Stockholm, från den 11 maj 1800 till den 2 augusti 1801, för att på sin beskyddare Fredr. Sam. Silverstolpes initiativ medverka vid instuderandet av Haydns oratorium Skapelsen. Hans insats härvid har ingående belysts¹, senast i C.-G. Stellan Mörners bok »Johan Wikmanson und die Brüder Silverstolpe» (Stockholm 1952). Struck behandlas däri vid olika tillfällen på grund av sina 21 på Näs befintliga brev till F. S. Silverstolpe, som vid tiden för Strucks stockholmsvistelse ännu befann sig på sin diplomatpost i Wien. Men då avhandlingen, som titeln redan framhäver, särskilt avser Wikmanson och bröderna Silverstolpe såsom centrala figurer, har icke allt material, som dessa Strucks brev innehålla, utnyttjats och en del frågor rörande Struck ha i detta sammanhang inte tillräckligt kunnat beröras.²

Låt oss först rikta vår uppmärksamhet på några punkter, som hänga ihop med Strucks verksamhet som kompositör under hans stockholmsvistelse.

När Paul Struck 23 år gammal kom till Sverige efter en mångårig musikalisk utbildning — först 3 år i Berlin (okänt hos vilken lärare),

¹ Jfr C. F. Hennerbergs uppsatser i STM 1920 och STM 1921.

² Brevserien (i familjearkivet hos dr Torsten Silverstolpe på Näs), som bildar huvudsakliga underlaget för följ. meddelande, börjar efter Strucks avresa från Wien. Det första brevet kom från Prag (3 okt. 1799). Sedan följa breven från resan över Berlin och Stralsund till Stockholm. De sju långa stockholmsbreven (det första dat. 23 maj 1800, det sista 29 juli, resp. 1 augusti 1801) innehålla skildringar av dåtidens sällskapliga och kulturella liv i Stockholm, sedda med en utlännings ögon. Beklagligt nog finns det just för den i musikaliskt hänseende intressantaste tiden av hans vistelse, vintersäsongen 1800—1801, inte ett enda brev i denna korrespondens. Från den 25 sept. 1800 till den 14 april 1801 är allt tyst. Brevet av sistnämnda datum återger retrospektivt en del händelser men bara från de sista 2—3 månaderna. Visserligen äro de första orden efter denna långa paus, som Struck riktar till vännen i Wien, en ursäkt »wegen des langen Schweigens, das sich in den letzten Wochen auf das Vorbeigehen des Osterfestes gründete, um Ihnen Nachricht von der hiesigen Aufführung des Haydnschen Oratoriums zu geben . . .» Men att den unge musikern hela hösten och vintern skulle ha tigit och t. ex. inte ha berättat om sin utnämning till ledamot av Musikaliska akademien, är föga troligt. Man frågar sig därför, om inte några brev ha gått förlorade.

sedan i Wien hos Albrechtsberger och Jos. Haydn (hos den senare i 4 år) —, hade han redan publicerat flera kammarmusikaliska verk.¹ Andra lågo färdiga i manuskript. Från många håll hade han fått uppmuntran såsom en lovande tonkonstnär, även från själve Haydn, som vilkens lärjunge han gärna betecknade sig på titelbladen till dessa första försök.

Av lexikala uppgifter att döma har Struck under hela sitt liv fortsatt att komponera, om också bara ett begränsat antal av hans verk ha nått offentligheten genom tryck. Han gällor som »wienkomponist» och tillbragte också den största delen av sitt liv i Wien — före och efter stockholmsåret —, där även hans 3 barn (efter giftermålet med änkan Julie Brettschneider, f. Petscheg, född 18. 9. 1783 i Glogau) enligt en familjeuppgift från Stralsund² föddes — det enda man vet om hans senare levnadsomständigheter. Men han dog 43 år gammal i Pressburg i Ungern, om det nu var på tillfälligt besök i staden eller om han var bosatt där under den sista levnadstiden. Om hans musikaliska kvarlätskap är ingenting känt.

Fastän den yttre anledningen till Strucks ettåriga stockholmsresa var uppdraget att instudera Haydns Skapelse och ett försök att skaffa sig ett engagement i Sverige såsom utövande musiker — närmast var hovkapellmästaresysslan påtänkt —, bemödade han sig dock enligt överenskommelse med Silverstolpe hela tiden att göra sig hörd även som kompositör, helst med orkesterverk.

Vad komponerade nu Struck för och i Stockholm?

1. Strucks »silverstolpeska» och hans 3 andra symfonier

Först i detta sammanhang må frågan om den s. k. silverstolpeska symfonin beröras, vilkens öde Mörner i sin avhandling upprepade gånger efterforskar. Den härstammade redan från wientiden och är den första av inte mindre än 4 i dessa brev omtalade symfonier, som alla ha en viss beröring med Stockholms musikliv. Före Strucks avresa från Wien uppfördes denna Cdur-symfoni i »Augarten», men den tycks vid detta tillfälle icke ha gillats av sin upphovsman. När han nämligen i fädernestaden Stralsund kort efter sin ankomst själv uppförde denna

¹ Fétis' Biographie universelle des musiciens, Paris 1865, som citerar 13 publicerade kompositioner av Struck, nämner att de första utkommo omkring 1797, då Struck således var 20 år gammal. Mörner (a. a., s. 434) anger samma år för Strucks op. 2 och år 1798 för hans op. 3. Han ger i övrigt en förteckning av Strucks på Näs befintliga verk, samtliga tryckta, av vilka flera saknas i Eitners Quellenlexikon.

² Jfr C. F. Hennerberg, Paul Struck, ein Wienerkomponist aus Haydns und Beethovens Tagen, mit einer Einleitung von Joachim Lorenz Struck, Stralsund 1931, s. 8.

»silverstolpeska symfoni», berättar han därom (Stralsund 11 nov. 1799):

»Die zweite Abteilung enthielt meine oder eigentlich Ihre Symphonie in Cdur . . .¹ Die Umarbeitung, welche meine Symphonie in Cdur noch leiden sollte, habe ich mich bis auf eine Stelle im Presto ganz begeben. Da ich sie nun dreimal mit Ruhe und Aufmerksamkeit hörte, so gestehe ich Ihnen erstens, dass sie mich etwas mehr befriedigte als im Augarten, vorzüglich aber, dass doch die Umarbeitung eine unsichere Verbesserung sein würde . . .»²

Några månader senare lovar han att sända partituret till Wien (Stralsund 3 mars 1800):

»Sobald ich nur einige Zeilen von Ihnen erhalte, um gewiss zu sein, ob Sie auch noch in Wien sind, sende ich Ihnen Ihre Symphonie in Partitur, welche ich nun selbst abschreibe.»

I samma brev omtalar han tillkomsten av en ny symfoni i E-ssdur — vi kalla den för »stralsundsymfoni» —, som han ävenledes uppförde i Stralsund före överresan till Sverige och vilken han beskriver ganska noga:

»Doch kann ich auch eine neue Symphonie aufzeigen . . . Etwas über den Plan dieser Symphonie will ich Ihnen doch mitteilen. Sie ist in Esdur. Beim ersten Stück habe ich mich nicht sosehr ans Thema gebunden, es fängt piano als Allegro mit einem Violin-Solo an, das aber nur im zweiten Teil noch einmal wieder vorkommt . . . Das zweite Stück ein Andante, wechselt mit Variationen in Cmoll und Cdur ab. Dann folgt eine Menuette, die im doppelten Contrapunkt in der Oktave gearbeitet ist . . . Das vierte Stück, ein Presto assai im 6/8 Takt, ist bis auf einen sangbaren Mittelsatz in lauter laufenden Achtelnoten . . .»³

Denna »stralsundsymfoni» utvalde Struck vid ankomsten till Stockholm såsom det lämpligaste verk, med vilket han hoppades kunna framträda inför stockholmspubliken och särskilt konung Gustav IV Adolf, till vilken Silverstolpe i förväg (2 okt. 1799) hade skickat ett

¹ Ett och ett halvt år senare, när Struck redan befann sig i Stockholm, omnämner F. S. Silverstolpe denna symfoni i ett brev till sin bror Axel (jfr Mörner, a. a. s. 366): »I en sinfoni (utur Essdur), den han hade den godheten tillägna mig före sin avresa från Wien . . .» Tonarten måste bero på ett minnesfel hos Silverstolpe. Essdur-symfonin tillkom ju först i Stralsund. Han hade hört talas om den genom Strucks brev och förväxlade antagligen tonarterna då han inte ägde noterna.

² Strucks språkliga »provinsialismer», användningen av »mich» i stället för »mir» och andra små inkorrekta uttryck, ha inte ändrats.

³ Att denna stralsundska Essdur-symfoni inte heller — lika litet som den »silverstolpeska» — är liktydig med den som 10 år senare dedicerades till Mus. Akad. i Stockholm, såsom ursprungligen antogs av förf. (jfr I. Leux-Henschen, Till 150-årsdagen av uppförandet av Haydns Skapelsen 1802 i Bergen på Rügen, STM 1952, fotnot s. 116), visas av det följande. Det framgår nämligen av breven, att Struck komponerade två Essdur-symfonier, och det var den senare som publicerades i stick och överlämnades till Mus. Akad. i Stockholm.

berömmande brev om den unge tysk-svenske tonsättaren och Haydn-eleven. Efter 12 dagars vistelse i Stockholm, vilken tid han hade använt för att lämna en del av Silverstolpes 14 rekommendationsbrev till de inflytelserikaste personerna, yttrar han sig om den musikaliska situationen (Stockholm 23 maj 1800):

»Sehr wohl tat ich übrigens, meine neue Symphonie, bevor ich in Stockholm damit auftrete, zu hören, denn mehrere Stellen bedürfen noch einer Umarbeitung, die freilich den Stich noch etwas verzögert, aber der König ist auch noch in Norrköping und hat vielleicht bei seiner Rückkehr den Kopf mit wichtigeren Sachen beschäftigt. Gewiss hängt oft das Glück eines Künstlers von dem Zeitpunkt ab, worin er auftritt.»

Och han fortsätter omedelbart:

»Sie werden sich wundern, dass die Partitur Ihrer Symphonie noch nicht angekommen ist, und ich bitte deswegen um Verzeihung, aber meine Abschrift geht jetzt nach Offenbach zum Stiche und da wünsche ich zur Sicherheit die Ihrige hier zu behalten, die Sie freilich daher nun nicht eher erhalten bis ein gestochenes Exemplar mitkommt.»

Avsikten att lämna Cdur-symfonin till Offenbach förverkligades aldrig, som vi skola se. Sommaren kom och ingenting blev uppfört av den otåligt väntande kompositören (Stockholm 29 juli 1800):

»Mit den Symphonien komme ich hier wohl nicht fort, denn Konzerte gibt man gar nicht mehr, und kömmt einmal ein durchreisender Virtuose, so betrachtet man die Symphonie, wovon das erste Stück gemacht wird, als Einleitung zu dem Konzert. Auf diese Art soll Stockholm nie eine Symphonie von mir hören, und könnte ich es doch nur dahin bringen, dass man nicht die Haydnschen dazu braucht, denn als ein Waldhornist aus Kopenhagen kürzlich ein Konzert gab, peitschte das Orchester das erste Allegro herunter, dass mir alle Glieder vor Ärger zitterten. Von den zwei Konzerten und drei Polonaisen, die darauf folgten, hatte man Probe gehabt, wie ich nachher erfuhr, von der Symphonie aber nicht. Wie stimmt dies mit der Achtung überein, die man sonst hier für Haydn hat.

Meine Liebe zum Symphonie-Fach hat sich indess noch völlig erhalten, denn ich arbeite noch mit grosser Lust darin, obgleich aller Wahrscheinlichkeit nach unnütz.»

Någon månad senare yppade sig emellertid en möjlighet att småningom få ett orkesterverk framfört. I augusti hade Struck blivit föreslagen såsom LMA och redan innan han blev invald (den 15 nov. med 13 röster och 1 nej)¹, blev han anmodad att medverka vid en konsert, som Mus. Akad. planerade till förmån för den genom eldsvåda förstörda staden Kalmar och vilken samtidigt skulle bli en minneskonsert för den nyligen bortgångne kompositören Wikmanson.² Tydligt tänkte

Struck till en början att vid detta tillfälle framföra den »silverstolpeska» Cdur-symfonin (Stockholm 25 sept. 1800):

»Ihre Symphonie wird vermutlich in einigen Wochen bei einem Konzerte, das die musikalische Akademie für die abgebrannte Stadt Calmar gibt, aufgeführt werden.»

Finalen (nr 7) vid denna den 15 febr. 1801 givna konsert bildades av en symfoni av Struck i Ddur. Det var således icke den ursprungligen omtalade utan ett nytt, kanske för detta tillfälle komponerat verk, som kan kallas Strucks »stockholmssymfoni». Struck nämner själv detta verk efter den långa brevpausen, tyvärr i mycket korta ordalag, utan alla kommentarer (Stockholm 14 april 1801):

»Ich habe wieder eine neue Symphonie geschrieben, die zweimal in Konzerten auf dem Ritterhaussaale aufgeführt ist.»

Den andra gång Ddur-symfonin framfördes, var en månad senare, söndagen den 15 mars,¹ där verket numera gavs som nr 1 i första avdelningen. Med all sannolikhet är denna Ddur-symfoni, om vars öde vi veta lika litet som om de två föregående, den enda som har blivit uppförd under hans stockholmsvistelse.

Den »silverstolpeska symfonin» nämner Struck för sista gången i det just citerade brevet, och vad han hade att frambära om den, kan knappast ha fallit sig så lätt för honom att meddela:

»Mit Ihrer Symphonie muss ich Ihnen also nur sagen, wie es zusammenhängt. Ich habe gelogen. Sie ist nicht nach Offenbach geschickt, obgleich ich es damals zu tun willens war. Ich merke, dass ich in der Herausgabe meiner Arbeiten bedenklicher werde als ich es war, und es ist also möglich, dass sie gar nicht im Stich erscheint, auch wohl fürs erste noch keine von meinen späteren. Meinen Unterhalt hab ich bisher gehabt, auch ist eben nicht viel zu verdienen, wenn ich das Manuskript verkaufte, und es müsste mich grosse Not treffen, wenn ich des Geldes wegen meine Ehre aufs Spiel setzte. Vergeben Sie mir also, teurer Freund. Die erste Symphonie, die herauskömmt, werde ich auf allen Fall Ihnen widmen, denn mein Herz fühlt sich noch immer gegen niemand mehr verpflichtet als gegen Sie.»

Anledningen, varför den »silverstolpeska symfonin» aldrig publicerades i stick och således väl inte heller i manuskript någonsin överlämnats till Silverstolpe, framgår tydligt av ovan återgivna ord: tonsättaren var inte längre nöjd med sitt ungdomsverk. Det spontant givna löftet för framtiden uppfyllades, såvitt vi kunnat se, aldrig. Innan den enda symfoni av Struck, som överhuvudtaget kom ut i stick, publicerades, skulle nästan ett helt decennium förgå. Krig och allmän osäkerhet hade under tiden rått överallt i Österrike och Tyskland såväl

¹ Mus. Akademiens Protokoll 1796—1813, allmän sammankomst d. 15 nov. 1800.

² Om programmet och närmare omständigheter vid denna välgörenhets- och minneskonsert, se Mörner a. a. s. 88 ff.

¹ Jfr C. A. Moberg, Konserter i Stockholm för 100 år sedan (Ur Nutidens Musikliv 1924, h. 2—3).

som i Sverige. De personliga förbindelserna mellan norr och söder hade rubbats ehuru korrespondensen ännu några år fortsatte sporadiskt. Men avståndet och kanske även en sorts outtalad ömsesidig besvikelse över att det med så mycken omsorg och stora förhoppningar iscensatta reseföretaget hade misslyckats, avbröto förmodligen den personliga kontakten. Det sista brev från Struck till Silverstolpe, som man känner till, härrör från Wien den 22 december 1804. Det är ett tack för en kondoleanskrivelse från Silverstolpe med anledning av Strucks mors död, vilken den svenske vännen året förut vid genomresan i Stralsund hade besökt. Struck talar däri om sin »heftige und tiefe Traurigkeit» som impuls till en viss komposition:

»Ich schrieb in den ersten Tagen derselben ein Adagio in Esdur, das Ihnen wohl zu Gesicht kommen wird, indem ich das Werk, darin es vorkommt, der musikalischen Akademie einsenden werde . . .»

Av dessa ord att döma tycks Struck, anmärkningsvärt nog, ha känt sig stå i större tacksamhetsskuld till en officiell institution, som hade hedrat honom med medlemskap, än till den personlige beskyddaren.

Om man jämför den långsamma satsen i den sedan verkligen överlämnade Essdur-symfonin, op. 10 (ett Andante i Bdur) med nyssnämnda beskrivning visar det sig, att det inte är fråga om ovannämnda komposition.¹

Det återstår slutligen att i detta sammanhang beröra den fjärde symfonin i raden, återigen en »wiensymfoni», komponerad år 1810, således den kända på Mus. Akademiens bibl. i Stockholm bevarade. I Strucks redan av Hennerberg publicerade brev till akademiens dåvarande sekreterare och hans gode vän från stockholmstiden Per Frigel, vilket följde med de två dedikationsexemplaren (partituret i autograf, stämmorna i stick, André, Offenbach), berättar kompositören om tillkomsten av detta verk (Wien 30 dec. 1810):

»Die Königl. Schwedische Musikalische Akademie ernannte mich im Jahre 1800 bei meiner Anwesenheit in Stockholm zu ihrem Mitgliede. Ich fasste damals den Entschluss, aus Erkenntlichkeit, eine Composition bloss für Sie zu verfertigen . . .

Mit dem Anfange dieses Jahres schritt ich, mit dem deutschen Sprichworte besser spät als niemals, zum Werk und komponierte beifolgende, vor 14 Tagen in Offenbach im Stich erschienene, der Königl. Schwedischen Akademie zugeeignete Symphonie, die, ich verhehle es nicht in Hinsicht der Dedikation, meine mit dem möglichsten Fleiss begleitete, dreimonatliche Beschäftigung war . . .»

¹ Eitners »Quellenlexikon» anför i artikeln om Struck: »In Darmstadt ohne Vornamen eine Sinfonie in Es im Ms. Stb.» Om det rör sig om Essdur-symfonin op. 10 eller om »stralsundsymfonin» i Essdur eller möjligtvis om en tredje, kan f. n. inte avgöras.

På omslagssidan av partituret har Frigel antecknat: »1811 d. 23 april, ankom till K. sv. Musikal. Akademien, tillika med de tryckta stämmorna», på första titelsidan: »Skänkt af författaren till kongl. Mus. Akademien och där presenteradt d. 17 juli 1811.»¹

Det är en komposition i tidens wienklassiska stil, en symfoni av litet format, som varken melodiskt eller harmoniskt höjer sig över genomsnittsnivån.

2. Strucks planerade konsert för kungaparet med en hyllningskantat för drottning Fredrika

Tydligen hade Struck efter vintersäsongens slut kommit underfund med att utsikterna för ett engagemang även efter hans framträdande som komponist och medverkan (vid fortepiano) i Haydns Skapelsen under påskhelgen, knappast hade ökat. Förhållandet till operachefen friherre H. Hamilton, till vilken hertig Carl och hertiginnan hade rekommenderat honom, tycktes i början arta sig ganska lovande (23 maj 1800):

»Was den Besuch des Herzogs betrifft, so konnte ich mich durch meine Unwissenheit in der schwedischen Sprache eigentlich nicht mehr als zeigen, der gefällige Doctor Kray war dabei so gütig, den Dollmetscher zu machen. Mit der Herzogin sprach ich etwas mehr, da sie ziemlich deutsch redet, und beide wollten mich dem Baron Hamilton empfehlen. Dieser war auch schon am andern Tag, als ich zu ihm ging, von meiner Ankunft unterrichtet, und es freute mich, dass er deutsch sprach. Ich kann nicht anders sagen, als dass er sehr artig gegen mich war, auch erkundigte er sich sehr umständlich nach allem und offerierte mich beim Weggehen ein billet aufs Amphitheater zur Oper des folgenden Tages.»

Någon vecka senare heter det (2 juni 1800):

»Beim Herrn Baron Hamilton war ich zum zweiten Mal, ihm sowohl für das Theaterbillet zur Oper zu danken, als auch, wie Sie mir melden, einzig ihn um die Vorstellung meiner Person beim Könige zu bitten. Er

¹ Att denna symfoni inte kan vara den »silverstolpeska», som Mörner menar (a. a., s. 344), framgår av de framlagda fakta. Såväl partituret som stämmorna bära dessutom dedikationsorden: »Composée et dédiée à l'académie royale de musique de Stockholm par Paul Struck, membre de la dite académie, œuvre 10.»

Inte heller kan denna symfoni, om man skall lita på Strucks uppgift att den komponerades år 1810, vara den Essdur-symfoni, vilkens kyliga mottagande av wienpubliken och nedsättande kritik i »Leipziger Allgemeine Musikalische Zeitung» Mörner hänvisar till (a. a., s. 435). Konserten ägde enl. denna recension rum i »Kleiner Redoutensaal» redan den 11 april 1809. Struck dirigerade själv sin symfoni som inledningsnummer. Han får, om inte i musikaliskt hänseende, så dock mänskligt beröm: »Da man Herrn Struck als einen sehr redlichen und rechtlichen Mann schätzte . . .» Möjligtvis kan det ha varit »stralsundsymfonin», som framfördes vid detta tillfälle. En Andante-sats, som nämns i kritiken såsom »langweilig», finns i bägge Essdur-symfonierna.

versprach auch hiezu jederzeit bereit zu sein. Ausserdem übergab ich ihm meine Adresse und trug mich zu jedem Dienst in Rücksicht meines Geschäftes an, um mich seine Gewogenheit zu verdienen.»

Men sedan Struck under vinterns lopp närmare lärt känna förhållandena vid Operan, om vilkens »kabaler» han har mycket att berätta, gjorde han sig inte längre några illusioner (14 april 1801):¹

»Mit meinen Aussichten ist es noch immer sehr bedenklich. Ich gebe gerne zu, dass ich zum Teil tätiger sein sollte, aber es ist mir unmöglich. Nicht bloss um mein Brot zu haben, wünsche ich hier angestellt zu werden, sondern auch um meinem Vaterland nützlich zu sein. Dies könnte ich nach meiner Überzeugung gar nicht, wenn ich eine Kapellmeisterstelle in der Art wie Häffner sie hat, annähme, der alles was selbst Musik betrifft nach der Direktion Willen einzurichten gezwungen ist. Sie können sich ohnmöglich vorstellen, wie es daher auch zugeht, nicht genug dass Hamilton bei den Proben das Orchester und die Sänger meistert und Häffner alles für gut finden muss, sondern selbst in der Vorstellung gab er neulich aus der grossen Loge das Tempo zu einem Duett geschwinder an. Der Direktion ist natürlich lieber gedient mit einem Kapellmeister, dem sie alles bieten können, und Hamilton weiss, dass ich mich als ein solcher nicht engagieren liesse, also sagte er mehrere male zu mir: Sie können versichert sein, dass wir Ihnen gerne hier behielten, wenn unsere Finanzen in besseren Umständen wären . . .»

Struck hade nu varit ett helt år i Stockholm utan att på något sätt närma sig sitt mål, utan att ens ha blivit presenterad för kungaparet, vilken önskan Hamilton hela tiden hade undvikit att uppfylla. Men före avresan ville han i alla fall göra ett sista försök. Den som slutligen förmedlade audiensen vid hovet — om än utan resultat — var överintendenten von Fredenheim, som Struck redan förleden höst hade uppsökt med ett av Silverstolpes brev (25 sept. 1800):

»Der Oberintendant Fredenheim nahm mich auch vorzüglich artig auf. Seine Frau, der er mich präsentierte und die hier als die erste Sängerin ausgegeben wird, hatte etwas Katharr, also musste ich auf dem Vergnügen sie singen zu hören, Verzicht tun, das sie mir indess für ein ander mal versprach.»

Då fru Christina Elisabeth Fredenheim, f. Hebbe (LMA 1795) såväl på fädernet som modernet var av tysk härkomst,² är det sannolikt, att språksvårigheter, som vid så många andra bekantskaper, komplicerade umgänget åtskilligt, i detta fall inte existerade. Då fru Fredenheim senare övertog Evas och Ariels partier i Skapelsen, som Struck ackompanjerade vid fortepiano, hade han även många tillfällen att träffa

¹ Delvis omnämnt hos Mörner, a. a., s. 372.

² Hennes far kommerserådet Simon Bernhard Hebbe (1726—1803) tillhörde de från Pommern invandrade förmögna köpmansfamiljerna, likaså hennes mor Maria Ulrika von Bippen. De tillhörde tyska församlingen i Stockholm.

henne under repetitionerna och sannolikt berätta för henne om musikalivet i Wien och hur det gick till, när Haydn tolkade detta sitt verk.

Kanske var det på grund av detta gemensamma musicerande som hennes make senare visade sig som en verklig vän till den unge musikern, och ett ögonblick föreföll det som om en positiv vändning ändå inte skulle vara omöjlig (12 juni 1801):

»Ich habe Audienz beim Könige gehabt, zu der ich auf folgende Art kam. Da ich kürzlich in einem Konzert bei dem spanischen Legations Sekretär Herr Moreno sagte, dass meine Abreise schon auf den 18. dieses Monats festgesetzt sei, so entschloss sich die Gesellschaft dem Könige davon zu unterrichten und noch zuletzt einen ernstlichen Versuch wegen meinem Engagement zu machen. Her Oberintendant Fredenheim ward erwählt des andern Tags zum König zu gehen und seine Majestät zu bitten, wenigstens ehe ich reiste einige meiner Kompositionen zu hören. Dies sollte in einem Konzert geschehen, das beim Kirchgang der Königin auf dem Ritterhause zum Vorteil des »Gustav Adolph Hospitals«, das unser König eingerichtet hat, gegeben werden sollte. Es war zu vermuten, dass der König damit zufrieden sein würde, und so geschah es auch. Die erste Antwort aber, die der König Fredenheim meinewegen gegeben hatte, war: Er hätte nie etwas von mir gehört. Dadurch erfuhr ich also, dass alle, die mir hier versichert haben, dass sie wegen mir mit dem Könige gesprochen, Maulmacher sind und es verlangte mich also sehr nach einer Audienz, um selbst für mich zu reden.»

För att göra audiensen hos kungen så gynnsam som möjligt, letade Fredenheim fram Silverstolpes gamla rekommendationsbrev från den 2 okt. 1799:

»Da die Antwort des Königs gegen Fredenheim über mich vermuten liess, das Ihre Majestät nicht den Brief, den Sie teurer Freund wegen mir geschrieben haben, bekommen hätten oder sich dessen nicht mehr erinnerten, so suchte Fredenheim ihn, da ich den Datum davon wusste, in der Kanzlei auf, und der König las Ihren Brief an meinem Audienz Tage noch einmal.»

Audiensen på slottet hos Gustav IV Adolf skildrar Struck på följande sätt:

»Ich werde Ihnen nun mein Gespräch mit dem Könige auf deutsch schreiben, das aber schwedisch war. Als ich in der Türe beim Könige trat, machte ich bloss meine Verbeugung in der Erwartung, dass ich von Sr. Majestät angeredet werden würde, oder sogar glaubte, es wäre nicht anständig, dass ich das Gespräch anfinde. Es war eine kleine Pause, denn der König schien nicht entschlossen zu sein, in welcher Sprache er mit mir reden wollte, ich redete ihn also auf schwedisch an: Ich danke, dass Ihre Majestät mir so gnädig erlaubt haben, zum Kirchgang Ihrer Majestät der Königin in einem Konzert einige meiner Kompositionen aufzuführen und bitte daher, dass Ihre Majestät so gnädig sind, selbst den Tag des Konzertes zu bestimmen.

Der König: Das kann ich nicht, weil der Tag des Kirchgangs noch nicht festgesetzt ist, aber vermutlich nach 14 Tagen sein wird, und das Konzert

enige Tage darauf. Ihr werdet durch Hamilton oder Fredenheim darüber Bescheid erhalten.

Ich: Ihro Majestät, ich bin nach Schweden gekommen, um bevor ich Beförderung im Auslande suchte, meinem Könige meine Dienste anzubieten.

Der König: Dies ist zu rühmen an Euch. Wenn ich Euch aber in gegenwärtigem Zeitpunkt nicht anstellen könnte?

Hier war eine kleine Pause, die ich aber durch folgende Antwort unterbrach.

Ich: So bin ich, um leben zu können, genötigt nach Deutschland zurückzugehen, werde aber jederzeit Ihro Majestäts Minister an fremden Orten über meinen Aufenthalt Nachricht geben und allezeit bereit sein, auf Befehl Ihrer Majestät wieder nach Schweden zurückzukommen.

Der König: Das ist gut von Euch gedacht und ich werde mich gewiss allezeit Eurer erinnern.

Hierauf trat der König einige Schritte zurück, die ich als das Zeichen ansah, dass er das Gespräch beendigt, und daher nach einigen Verbeugungen ging.¹

Efter konungens medgivande förberedde Struck konserten så gott som den korta tiden tillät honom (29 juli 1801):

»Nachdem ich von der Audienz des Königs kam, und natürlich darauf dachte, mein Konzert so gut wie möglich aufzuführen, entschloss ich mir, wenn es die Zeit zuliesse, eine kleine Kantate zum Kirchgange der Königin zu schreiben. Von Leopold erhielt ich die Worte dazu, und nun arbeitete ich mit Angst, dass der König den Tag des Konzertes früher ansetzen würde, als ich mit meiner Kantate fertig sei. Fredenheim ging während der Zeit einige male zum König, ihn am Konzert zu erinnern und zeigte ihm gegen meinen Willen Leopolds Poesie, indem er sagte, dass ich mich beschäftigte, Musik dazu zu schreiben. Dem Könige ist dies lieb gewesen und er versprach wiederholt selbst den Konzerttag auszusetzen. Das Campement ward geschlossen und der Hof zog nach Drottningholm. Zu einem gewöhnlichen Audienztag fuhr ich nach Drottningholm, um dies dem Könige anzuzeigen. Zu des Hofes grösserer Bequemlichkeit hatte ich durch Fredenheim vorgeschlagen, das Konzert auf dem Drottningholmer Schlosse zu geben. Gerade an dem Tage hatte der König die Audienz abgesagt, und ich wandte mich deswegen am Obersten Kammerjunker, der dem Könige zwar erst am Abend wiedersah, mich aber versprach, am andern Tage in der Stadt die Antwort des Königs für mich mitzutellen.»

Då Struck denna gång inte fick företräde hos kungen, försökte han sin lycka hos drottningen, som ävenledes hade lovat en audiens samma dag på Drottningholm. Och nu utspelades en bedrövlig scen, som låter den sentide brevläsaren ana, hur konfliktrika och olycksbådande för framtiden redan dessa tidiga äktenskapsår kunde te sig för det unga kungaparet. Den 20-åriga Fredrika befann sig tydligen vid tillfället

¹ Mörner, a. a. s. 372, nämner audiensen hos kungen och kantaten bara flyktigt i en fotnot på några rader, varvid han förväxlar de två mottagningarna hos kungen och drottningen. Det var inte Gustav IV Adolf, utan Fredrika som avbröt samtalet med ett bryskt: »Wann reisen Sie?» Audiensen hos kungen försiggick, såsom framgår av det ovan anförda, i något så när vänliga, om än intetsägande former.

för Strucks besök i ett beklämmande irriterat själstillstånd — att sätta kungens oväntade inställande av den vanliga audiensen i förbindelse med hennes beteende är kanske inte för vågat att gissa — och kontrasten mellan Leopolds idealfigur (»Lik en leende gudinna»), som den unge musikern just hade satt i toner, och den förstelnade varelse, som representerade kungamakten, måste ha slagit honom med häpnad:

»Tags zuvor hatte mir die Königin auch eine Audienz zugesagt, wenn ich vom Könige käme. Diese erhielt ich auch, obgleich ich keine beim König hatte. Ich konnte teutsch mit ihr reden, was mir natürlich angenehm war, und ich erzählte ihr in der Kürze meine Carriere. Dass ich ein Konzert zur Feier ihrer Aufkunft geben würde, wusste sie, aber von der Kantate nichts. Ich hatte von einigen Personen gehört, dass sie sich als Liebhaberin der Musik sogar dazu freuen sollte. Hiervon zeigte sie gegen mir aber keine Spur. Eigentlich konnte ich sie nicht begreifen. Stolz schien es mir nicht zu sein, eher etwas Furchtsamkeit, aber sie redete eigentlich gar nichts und war eiskalt, sagte mir auch nicht das geringste Verbindliche. Über dem ganzen Gesichte hatte sie einen Zug von tiefer Traurigkeit. Ich musste sehr viel sprechen, um keine langen Pausen in unserm Gespräch zu machen. Als ich sagte, dass ich mir zur Abreise bestimmt hätte, da ich aus des Königs Mund erfahren, dass ich für den gegenwärtigen Zeitpunkt nicht könnte engagiert werden, unterbrach sie, mir mit der Frage, wann reisen Sie, und dies war eigentlich das einzige was sie mir sagte.»

Man förstår nästan i förväg, att konserten inte blev av:

»Des andern Tags ging ich zum Obersten Kammerjunker, der mir die Antwort gab, dass der Hof nach acht Tagen nach Carlskrona reisen würde und in dieser Zeit kein Tag zum Konzerte mehr passlich wäre, es also unterbleiben müsste. Soviel hab ich erfahren, dass ich auch bei diesem Konzert Kabale hatte, an deren Spitze Hamilton steht.»

Att kungaparet med all sannolikhet redan dagen förut måste ha varit medvetet om utgången av konsertfrågan, framgår av dessa rader. Hamilton hade sgrat över Fredenheim. Men hur mycket han hade rätten i denna »kabal» på sin sida, är en annan fråga, som vi senare kort skola beröra. Struck fortsätter i brevet, utan att yttra ett ord av bitterhet eller besvikelse:

»Sie lieber Freund erhalten hier eine Abschrift von der vergeblich komponierten Kantate. Da sie in Ihrer Muttersprache ist und eine Probe meiner Gesang Musik, so schmeichle ich mir, dass sie nicht ganz ohne Interesse für Sie sei. Ich schrieb sie für Frau Fredenheims Stimme, und dass nie ein Wort von der Poesie wiederholt wird, ist Plan, weil ich besonders bei schönen Gedichten finde, dass der Sinn dadurch leicht unterbrochen oder wenigstens unrichtig aufgehalten wird.»¹

¹ På Näs finns detta verk inte bland Strucks kompositioner. Då Mus. Akad. äger två precis likadana exemplar av kantaten (partitur i autograf), är det ju tänkbart, att ett av dem ursprungligen var bestämt för Silverstolpe. Frigel har antecknat på det ena av exemplaren: »Skänkt till souvenir af Compositeuren vid dess avresa från Sverige i Julii månad 1801.»

Att kantaten var tänkt för fru Fredenheim, som väl hade lovat att sjunga den för kungaparet, bevisar också det vänskapliga förhållandet dem emellan.

Leopolds elegant smickrande verser äro återgivna av Hennerberg,¹ som även framhåller, att dikten varken finnes upptagen i den av Leopold själv utgivna upplagan av hans skrifter eller i den av C. R. Nyblom utgivna 1:a upplagan av Leopolds arbeten.

Tyvärr förmåler Strucks brev ingenting om en eventuellt närmare förbindelse med »kanslirådet Leopold», som han kallas på omslagssidan av det lilla tillfällighetsverket. Men att Leopold ögonblickligen har varit beredd att uppfylla den unge tonsättarens brådskande vädjan synes tala för en närmare bekantskap, något som efter Strucks ettårsvistelse i Stockholms kulturkretsar i och för sig inte skulle ha varit förvånande, även om man bortser från Leopolds fleråriga förbindelser just med Strucks fädernestad Stralsund. Som bekant hade diktaren fullbordat sina studier i Tyskland och varit docent i lärdomshistoria vid Greifswalds universitet samt bibliotekarie i Stralsund. När Leopold lämnade denna stad, var Paul Struck inte mera än åtta år gammal, men vissa förbindelser med andra medlemmar av den ansedda tryckerifirman och förläggarfamiljen — »Stralsundische Zeitung» grundades av kompositörens farfar Hieronymus Johann Struck (1712—1771) — måste nog antas.² Kanske har åtminstone Leopold någon gång hört kompositionen, om inte kungaparet?

Att även några andra smärre kompositioner av Struck tillkommit i Stockholm framgår av breven, men inte vilka. Kanske härstamma de två små visorna med tysk text — den ena även översatt till svenska — som finnas på Mus. Akad. bibl.,³ och hans Clarinett Duo (tryckt 1806 som »Grand Duo pour Pianoforte et Clarinette ou violon» op. 7, Bonn, Simrock)⁴ från den tiden. Den sistnämnda är tillägnad Crusell. Namnen på de två unga nästan jämnåriga musikerna möter man tillsammans på den andra av de två konserter, där Strucks Ddur-symfoni uppfördes (15 mars 1801). Crusell spelade då en konsert av Winter. Men de måste ha känt och uppskattat varandra redan tidigare. När Struck hade invalts som LMA, föreslog han omedelbart, tillsammans med magister Silverstolpe, Crusell. Ansökan lästes upp den 28 jan. 1801⁵:

¹ »Paul Struck, en wienerkompositör från Haydns och Beethovens dagar», STM 1920, s. 7.

² O. Holmberg, Den unge Leopold, Stockholm 1953, nämner intet om dylika eventuella förbindelser.

³ Jfr Hennerbergs just nämnda uppsats, s. 8.

⁴ Strucks brev till Frigel (Wien 18 febr. 1806), i vilket han omnämner, att han medskickade partituret av Duon för Crusell, är publicerat av Hennerberg.

⁵ Kongl. Musikaliska Akademiens Protokoll 1796—1813.

»Herrar Magister Silverstolpe och Paul Struck anmälte gemensamt till inträdes vinnande i Akademien såsom Ledamot Kongl. Kammer Musicus Herr Crusell, allmänt känd för sin musikaliska talang och utmärkt sköna sätt att blåsa Clarinette.»

Utnämningen efter voteringen skedde först d. 21 okt. s. å., då Struck redan hade rest. Struck själv var f. ö. antagligen bara en enda gång närvarande vid sammanträdena, den 3 jan. 1801, då han tillsammans med Hans Excell. En af Rikets Herrar m. m. Greve Mauritz Klingspor emottogs.

3. Vad betydde det stockholmska året för Struck själv och för Stockholms musikliv?

För att få en riktig uppfattning av Strucks situation under stockholmsvistelsen, är det viktigt att kort komplettera skildringen av hans musikaliska insatser med en sådan av hans personliga uppträdande och sociala ställning.

Vad det musikaliska beträffar, kan man till fullo instämma i Mörners karakteristik att Struck inte var någon större talang¹. Svårare faller det sig att gå med på hans mänskliga porträtt. När det t. ex. heter: »Das Interessanteste an der Freundschaft zwischen Fredr. Sam. Silverstolpe und Struck liegt in der ganzen Tendenz. Vom Anfang ihrer Bekanntschaft an nahm sich Silverstolpe des damals armen und recht unbedeutenden Pommern an»², så torde det knappast motsvara de verkliga, mänskliga förhållandena. Klasskillnaden var inte så stor. Som redan antytts härstammade Struck från en bildad borgerlig familj i Stralsund med flera duktiga ämbetsmän och framgångsrika affärsmän bland de närmaste släktingarna. Särskilt morbrodern i Stockholm, grosshandlaren Daniel Paul Pommer Esche³ som ägde slottet Kristineberg var till stor hjälp för den unge musikern under stockholmsvistelsen. Att familjen bekostade det mesta av Paul Strucks mångåriga musikstudier i Berlin och Wien torde vara sannolikt. I varje fall tillhörde han inte, som så många andra unga tonkonstnärer de obemedlade hantverkarskretsarna utan framgick ur det borgerliga kulturskiktet. Ett slags ståndsmedvetande präglar också, trots hans ungdom, hela hans personlighet och avspeglar sig tydligt i hans brev, kännetecknar även till en viss grad hans uppträdande i Stockholms sällskapsliv och förklarar säkerligen en del av hans framgångar i musiksalongerna.

¹ A. a., s. 269.

² Ibidem.

³ Jfr U. Willers, Ernst Moritz Arndt och hans svenska förbindelser, Uppsala 1945 s. 87: »Säkert var Paul Daniel Pommer Esche näst Beskow den förmögnaaste av de pommerska stockholmsgrossisterna.»

Som »obetydlig» tycks Silverstolpe själv inte ha ansett sin 7 år yngre vän under wientiden, snarare som mera betydande än han egentligen var, d. v. s. som lovande mera än vad framtiden skulle komma att infria. Uppenbarligen tillhör Struck den inom tonkonsten inte sällsynta typen av tidig ungdomsbegåvning, som sedan snart stannar av utan några utvecklingsmöjligheter. Det är därför inte heller absolut nödvändigt att tolka Silverstolpes framställning av Haydns förhållande till Struck — särskilt vad angår de utpräglade lovord Haydn slösade och vilka Silverstolpe citerar i sitt brev till konung Gustav IV Adolf — såsom överdrivet eller felaktigt¹. Haydn — då redan sedan länge »Papa Haydn» — var tydligen mycket fästad vid sin väluppfostrade, flitige och intresserade lärjunge, vilkens mänskliga egenskaper kanske inte voro så vanliga bland ungdomen i Wien och som tilltalade honom.²

Om miljön, i vilken Struck befann sig under stockholmsåret, må ännu några få fakta meddelas, som inte finnas med i Mörners avhandling, i vilken annars det mesta återges av det som berör Stockholms musikliv och förbindelsen med familjen Silverstolpe.

Struck bodde inte i sin morbrors hus, men Pommer Esche, som var ungarl³, bekostade hans uppehåll (23 maj och 2 juni 1800):

»Mein Oncle hatte mich ein Logis, wie ich es wünschte, ausserhalb seinem Hause gemietet, das an der Österlånggatan- und Drakensgränd-Ecke Nr. 92 zwei Treppen hoch ist.»

»Von meinem Aufenthalt in Stockholm in Rücksicht auf Ökonomie kann ich Ihnen durch die Güte meines Onkels die Nachricht geben, dass ich wenige Ausgaben habe, also nicht auf Informationen für jetzt denke, daher alle Zeit der Komposition widmen will. Den Tisch und Logis habe ich frei, welches beides die hauptsächlichsten Artikel ausmachen. Dazu habe ich bei der Auseinandersetzung mit meiner Familie ein kleines Kapital bekommen, wovon die Interessen meine übrigen Ausgaben bestreiten können. Nach Christineberg, meines Onkels Gut, werde ich vielleicht auch diesen Sommer auf kurze Zeit herausziehen.»

Han trivdes bra i Stockholm (29 juli 1800):

»Durch meinen Oncle nahm ich an manchen Vergnügungen teil und durch Ihnen an dem Umgange mehrerer schätzbarer Personen ... Ich bliebe gerne in Schweden.»

¹ A. a., s. 343.

² För att få mera klarhet i frågan om förbindelsen mellan Haydn och Struck skulle det nog löna sig med en sammanställning av alla ställen i Strucks brev till Frigel och Silverstolpe, som beröra hans förhållande till den gamla mästaren, samt komplettera dem med Silverstolpes berättelser till en totalöversikt. På det viset skulle frågan lättare kunna bedömas än nu, då detaljerna i olika sammanhang på många håll i litteraturen äro spridda. Haydnforskningen, som så länge inte har tagit notis om Struck (jfr Mörner, a. a., s. 343) skulle då kanske få en liten utvidgning i biografiskt hänseende.

³ Efter hans fränfälle (den 4 aug. 1811) ärvde Struck ett kapital av 10 891 riksdaler (enl. bouppteckning i Stockholms stadsarkiv).

Han berättar om Häffner, Müller, Skjöldebrand, Byström, Sergel och andra. Han hade intresse för människor och synbarligen lätt att vinna vänner. Utan tvivel gjorde hans vänner, särskilt familjen Silverstolpe, allt vad de kunde för honom. Om Struck under sådana förhållanden skyller på »kabaler», undrar man, hur det förhöll sig. Tiderna för operan voro för ögonblicket ogynnsamma. Man mindes den lysande perioden, men den var förbi. Under en följd av år hade operan förfogat över betydande krafter. Med Naumann, Kraus och även den bisarre Abbé Vogler kunde Struck ingalunda jämföra sig. Han var varken operakompositör eller hade på annat sätt haft att göra med opera. Hamilton föredrog Häffner framför en oprövad ung kraft. Och en annan stralsundare, Eggert, skulle några år senare visa, att man under samma ogynnsamma tidsförhållanden och utan rekommendationer kunde lyckas, om man blott ägde större förutsättningar som musiker.

Kort före avresan till Italien konstaterade Struck med en aning bitterhet (29 juli 1801):

»Es ist mir doch nicht unlieb in Schweden gewesen zu sein, obgleich ich die hier zugebrachte Zeit in Rücksicht meines Studiums in Wien oder Italien viel besser hätte benutzen können.»

I verkligheten har man intrycket, när man efteråt läser hans få bevarade brev från de följ. 10 åren, att Strucks stockholmsår i många hänseenden var en höjdpunkt i hans liv, som han knappast någonsin mera nådde. I Wien var han en bland många andra. Det visste han också förut (14 april 1801):

»Mein kleines Erbteil nebst einigen Informationen und möglichstem Fleiss wird mir meinen notdürftigen Unterhalt dort verschaffen, denn auf eine dortige Anstellung tue ich bei der grossen Menge von Komponisten Verzicht.»

Struck upprätthöll förbindelsen med Stockholm ännu flera år efteråt, skickade sina kompositioner, skrev till olika personer, förmedlade musikalier och musikinstrument. I Stockholms musikkretsar levde hans minne ganska länge, som memoarlitteraturen visar. Han hade inte som de vanliga kometaktigt uppdykande och försvinnande konsertvirtuoserna gästade Stockholm för några dagar utan stannat över ett år, levat med i Stockholms musikliv och hunnit att knyta vänskapliga förbindelser i en tid, då vänskap betydde någonting. Bernhard v. Beskow citerar i sin »Minnesteckning» över Pehr Frigel (s. 52) några rader ur ett brev från Frigel till vännen Silverstolpe i Wien: »Herr Struck härstädes äger Haydns bild, graverad i England, som han säger skall vara frappant lik.» Säkert har han visat bilden för många av stadens musikälskare. Och som trogen lärjunge och tolkare av wienmästaren är han i Stockholms musikhistoria ännu idag inte alldeles bortglömd, även om man på kontinenten inte mera känner hans namn.

ZUSAMMENFASSUNG

Während seines einjährigen Aufenthaltes in Stockholm (1800—1801) suchte der Haydn-Schüler Paul S t r u c k am öffentlichen Musikleben durch Aufführung seiner Kompositionen teilzunehmen. Seine Briefe an Fredr. Sam. Silverstolpe berichten von vier Sinfonien. Doch ist nur die viel später entstandene vierte, bei André, Offenbach gestochene und der Musikalischen Akademie gewidmete erhalten. Über den Verbleib der ersten sog. »Silverstolpeschen« Sinfonie wissen wir ebensowenig wie über den einer »Stralsunder« und einer »Stockholmer« Sinfonie. Die letztere wurde im Laufe des Winters zweimal öffentlich aufgeführt.

Über Strucks Eignung für einen Stockholmer Musikposten scheinen der Oberintendant C. F. Fredenheim und der Opernchef Baron Hamilton verschiedener Meinung gewesen zu sein. Der letztere vereitelte einen von Fredenheim unternommenen Versuch, die Gunst des Königspaares für seinen Schützling zu gewinnen vermittels einer von Struck für die Königin Friderika auf einen Text von Leopold komponierten Kantate.